

KÉPEK, SZIMBÓLUMOK ELTÉRŐ ÉRTELMEZÉSI SÉMÁI

Szemináriumi dolgozat

Készítette: Popovics György

2010. december 19.

Kutatási terv

I. A kutatás tárgya:

Jellegzetes képek különböző, lehetséges jelentéstartalmainak elemzése. A Campus-lét kutatás keretében összeállított kérdőívből kimaradt képekre, valamint saját válogatású szimbólumokra alapozott kvalitatív kutatás. Munkámban azt szeretném kutatni, hogy az általam vizsgált egyetemisták elkülönülnek, illetve elkülönülhetnek-e a képek segítségével, részben mesterségesen gerjesztett viták során kialakuló és felszínre törő nézetek alapján.

II. A kutatás célja:

Az eltérő értelmezések okainak feltárása, a háttérben meghúzódó gondolatok, értékek és érzelmvilágok kiemelése. A kutatás első kérdése, hogy kirajzolódnak-e eltérő vélemények a képek bemutatása után, ha igen, akkor az okokkal kapcsolatos kérdések megválaszolása a következő állomás. Célom, hogy az előzetes elképzeléseim alapján kiválasztott egyetemisták halmazán fókuszcsoportos interjút moderáljak, melynek során bemutatom a szóban forgó képeket és igyekszem felszínre hozni a lappangó ellentéteket. Úgy gondolom, hogy a fotók jó vitaindító eszközök lehetnek ilyen jellegű kutatás esetében. A fókuszcsoportos interjú során felmerülő kérdések megválaszolása szintén fontos helyet kap félévi munkámban. Az egyetemi léthez való közelebb jutás, tisztább és nyíltabb kép kialakítása a cél.

III. A kutatás módszere és a mintavétel

Választott kutatási módszerem a fókuszcsoportos interjú. A választás kézenfekvő, hiszen a szóban forgó képek bemutatására, majd az ezekhez tartozó gondolatok megosztására ez a legalkalmasabb módszer, továbbá a vélemények ütköztetése szempontjából is ezt az alkalmat tartom a legkiválóbbnak. Elképzelésem szerint 6-8 egyetemistát választok ki. Itt azonban némi problémába ütközök, hiszen meg kell indokolni, hogy mi alapján, milyen feltételek szerint kerülnek majd be a mintába az alanyok. Mivel címlistával nem rendelkezem a Debreceni Egyetem hallgatóiról, a csoportra való reprezentativitást természetesen elvetem, viszont még ha lenne is ilyen összeírásom, nem sokra mennék vele, hiszen az nem derülne ki,

hogy ki milyen politikai vagy világnézeti beállítottságú. Ennek fényében viszont egy kicsivel könnyebb a dolgom, szakértői mintavétellel választom ki az alanyokat, vagyis azokat hívom el a beszélgetésre, akikről feltételezem, hogy vagy szélsőségesen jobboldali vagy baloldali világnézetűek. Itt azonban újabb problémába ütközünk, érdemes elgondolkodni azon, hogy mit értünk szélsőjobb vagy szélsőbal alatt. A fogalmak konceptualizálása egyáltalán nem könnyű dolog, sok tényezőt figyelembe kell vennünk, ráadásul, magyar valóságról lévén szó, ha a pártpreferenciát is bevonjuk a dologba, akkor csak bonyolódik a helyzet. A mintavételt a fókuszcsoporthoz az a sajátossága sem könnyíti meg, hogy az alanyokat lehetőleg ne ismerjem.

A problémák számbavétele után úgy döntök, hogy megkérem néhány ismerősömet, ajánljon a saját baráti társaságából olyan alanyokat, akikről azt gondolja, hogy szélsőjobb vagy baloldali beállítottságúak és nagy valószínűséggel nem, vagy csak felületesen ismernek engem. Ezzel az eljárással sajnos nem válaszoltam a felmerülő súlyos kérdésekre (kit soroljunk például a jobboldalhoz), azonban mégis egészen jól megindokolható a döntésem. Ugyanis felkért barátaim, ismerőseim a saját fejükben élő szempontrendszerek szerint választanak, melyek ugyan lehetnek eltérőek, azonban ha netalántán valamiféle véletlennek köszönhetően a bemutatandó képekről való gondolkodásban homogénnek mondható társaság verbuválódik össze, az sem baj, információkat tőlük is gyűjthetünk, esetleg szervezek még egy fókuszcsoporthoz interjút, új alanyokkal. A begyűjtendő információk forrását az így kiválasztott 6-8 remélhetőleg eltérő gondolkodású egyetemista fogja alkotni.

IV. A kutatás ütemezése

- 2010. október utolsó hete és november első fele: felhasználandó irodalmak áttekintése, elméleti megalapozás

- 2010. november második fele: interjúalanyok kiválasztása, kapcsolatfelvétel

- 2010. december első hete: fókuszcsoporthoz megtervezése, képsorozatok, dimenziók, kérdések összeállítása

- 2010. december 13. fókuszcsoporthoz interjú elkészítése

- 2010. december 14-20. összegzés, dolgozat megírása

Elméleti háttér, választott kutatási módszer

Mielőtt bármiféle vizsgálódásba vagy elemzésbe kezdenénk, érdemes elméleti szempontból áttekintenünk a leendő problémákat, illetve végigfutni a rendszerváltás után lezajló politikai-társadalmi folyamatokon. A szocializmus után nem csupán gazdasági szerkezetváltozásról lehet beszélni, az új helyzet tatóngó úrt hozott létre a magyar hétköznapokban, valamint megválaszolatlan kérdések tömkelegét vetette fel. A Kádár-korszak alatt megszokott keretek eltűntek, a szólásszabadság rég elfelejtett témákat is felszínre hozott. Úgy gondolom, hogy munkám szempontjából nem szükséges részletes történelmi áttekintést készíteni, viszont a pártok nemzeti tematika szerinti tagolódását mindenképpen át kell ismételnünk, hiszen az emberek gondolkodását ez is nagymértékben meghatározta. A fókuszcsoportos interjú során arra leszek kíváncsi, hogy a bemutatott képek milyen gondolatokat ébresztenek az alanyokban, valamint milyen tematikához, logikai struktúrához, hitvalláshoz kötik azokat. Ennek rövid, elméleti megalapozását mindenképpen szükségesnek tartom, melyet a következőkben mutatok be.

A magyar politikai pártokat a nemzeti tematikához való kötődés alapján is elkülöníthetjük. A nemzet újrafogalmazásával, a nemzeti kérdések újraértelmezésével lehetett igazán elhatárolódni az előző rendszertől. A nemzeti problémákat a rendszerváltás előtti időszakban, a nemzeti kerekasztal tárgyalásain, szinte minden párt a magáénak érezte, kivéve az MSZMP-t. Az MDF kapta a lehetőséget az első kormányalakításra, melynek során Antall József olyan „nemzeti” hangot ütött meg, amely a határon túli magyarság kérdését is felszínre hozta. Annak ellenére, hogy sem a Fidesz, sem az MDF, sem az SZDSZ nem radikális pártnak határozta meg önmagát, a politikai viták során gyakran kerültek elő olyan jobb- vagy baloldaliságra utaló jelzők, amelyek negatív fényt vetettek a pártokra, valamint kategóriákba helyezték azokat, és ellenfeleik ezek számlájára írták az esetleges hibákat. *„A bal-jobb dimenzióra árnyékot vetett az is, hogy „revitalizációjában” szerepet játszottak a pártpolitikai csatározások. Előszóretettel illették politikai ellenfeleiket a baloldaliság vagy a jobboldaliság címkéivel, mintegy ily módon is rájátszva a társadalomban élő bünbakképzési hajlamokra és a politikai ellenségképzés hagyományaira.”* (Szabó, 2009: 195). A nemzeti tematikával kapcsolatos kezdeti átláthatatlanság az Antall-kormány ideje alatt kristályosodni látszott. Egyre többen a jobboldali pártokkal azonosították a nemzeti érzelmeket, ami egyébként nem

magyar sajátosság. A jobboldali pártok tehát a nemzeti ideológiát sajátjuknak vallották, ezzel üzenve politikai ellenfeleiknek, valamint ez a kötődés jó eszköznek bizonyult a választók egy részének megnyerésére is. Ezt észrevéve, a pártok retorikájukban is hangoztatták nézeteiket, így a nemzeti kérdéshez való viszonyulás alapján az idő múlásával egyre inkább elvált a két nagy oldal egymástól (Szabó, 2009).

1998-ban a Fidesz került hatalomra, pártpolitikájában arra törekedett, hogy minél szélesebb réteget nyerjen meg magának. Egyszerű, könnyen megjegyezhető jelmondatokkal operált, amely egyben a rendszerváltás utáni, nemzeti érzelmekkel kapcsolatos tágongó űrt volt hivatott betölteni. A Fidesz észrevette a fennálló helyzet sajátosságait és elhivatottságot érzett a nemzeti és kulturális értékek felélesztésére és hangsúlyozására. Budapesten több olyan intézményt létesítettek (Terror Háza, Nemzeti Színház), melyekkel szimbolizálni kívánták céljaikat. Ehhez járult hozzá a Széchenyi Terv elindítása is. A hatalmon lévő párt tömegrendezvényekkel, látványos díszlettel és transzparenszekkel szólította meg az embereket. A pártszimbólumok, lufik elterjedté váltak (ez nem csupán a Fideszre igaz). A terek használatában is újítás következett be, ilyen volt a Kossuth téren rendezett választási nagygyűlés 2002-ben: *„A tér átfogalmazódott az óriási nemzeti szimbólumokkal, a résztvevők zászlóival, a Fideszt és Orbán Viktort életető jelmondataival és párt emblémáival.”* (Szabó, 2009: 215). A 2002-es kampányban volt még egy szimbólummal kapcsolatos újítás, amelyet a témám szempontjából érdemes kiemelni. A kokárdamozgalomról van szó, melyben a jobboldal hívei februártól egészen a választásokig, sőt azután is, viselték a szabadságharc szimbólumát. Ezzel elhatárolódtak a baloldali pártoktól, és nemzeti érzületüket hangsúlyozták (Szabó, 2009).

Aczél Endre egyik megjelent cikkében sok idevágó dolog található. Európa szélsőjobboldalának áttekintését tűzte ki célul, azonban egyes momentumokat kiragadva szóvi gondolatmenetét, a teljesség igénye nélkül. Ennek ellenére van néhány, szimbólumokkal kapcsolatos megjegyzése, ami a munkám szempontjából jól jöhet. Úgy gondolja, hogy Európát nézve globálisan nehéz jobboldalról beszélni, azonban kiemelhető néhány közös dolog. Ilyenek a bevándorlás-ellenesség, rasszizmus, nacionalizmus, antiszemitizmus, holokauszttagadás. Közös vonásként emeli még ki az Unió bizonyos kérdésekben mutatott baloldaliságának elítélését (Aczél, 2010).

Karácsony Gergely és Róna Dániel közös munkája már 2009-ben előrevetítette a Jobbik térhódítását, persze nem alaptalanul, hiszen az Európai Parlamenti választásokon is jól szerepelt a párt, illetve a felmérések előre jelezték a változást. A felerősödő nacionalizmus és

a cigányellenesség, valamint az MSZP nyolc éven át tartó kormányzása, mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy a Jobbik ennyire megerősödjön. Az egyértelmű okot vagy okokat azonban nem lehet megnevezni, mivel a hazai publicisztika és a politikatudomány is hadilábon áll a tényekkel. Másrészt a Jobbik titkának megfajtésekor észben kell tartanunk, hogy programjukban a politikai felelősök megtalálása volt a cél, amivel több embert meggyőztek (Karácsony - Róna, 2009).

Az irodalomkeresés során nagyrészt szélsőjobboddallal foglalkozó írásokat találtam. Ennek az elsődleges oka nagy valószínűséggel az, hogy a szélsőbaloldal nehezebben kutatható, nehezebben megfogható, mert gyakorlatilag nagyon nagy szerencse kell a tetten érésére. A szimpla baloldal kapcsán megjelenő írásokat lehet találni, azonban munkámban a radikális jelző kiemelt helyen állt. A másik ok, amiről viszont keveset beszélünk, hogy a szakma ragadozóként vetette rá magát a szélsőjobboldal elemzésére, megfélemezve az ellenpólusról. Így elméleti áttekintésem szinte teljes egészében a szélsőjobboldalra redukálódott, viszont én azt mindenképpen kiemelném, hogy a politikai szimbólumok, jelképek kapcsán legalább annyira élen jár a baloldal (nem szélsőbal), mint a jobb vagy szélsőjobb. Ennek észben tartásával érdemes elemezni a fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat.

Választott kutatási módszerem a fókuszcsoporthoz tartozó interjú. Nem tartom fontosnak bemutatni a módszer sajátosságait, a hangsúlyt inkább a tartalomra helyezem, vagyis nagyvonalakban leírom, hogy mit is fogok, fogunk csinálni az interjú során. Az eseményt rövid bevezető és bemutatkozás nyitja, melynek során az anonimitást tiszteletben tartjuk. Ezután néhány általános dolgról, hobbiról, érdeklődési körrel fogunk beszélgetni bemelegítő témaként. Ha oldottá válik a hangulat, bemutatom a képeket, melyekről a résztvevők elmondják, hogy mit gondolnak. Konkrét kérdésekkel nem készültem, hiszen a beszélgetést nem lehet előre, pontosan megtervezni, viszont vitaindító közbeszólásokkal én is segítem majd az interakció kialakulását.

Elemzés

Az általam moderált fókuszcsoporthoz tartozó interjúknak hét meghívott egyetemista vendége volt. Az alanyoknak felajánlottam, hogy álnéven vegyenek részt a beszélgetésben, mindenki élt a lehetőséggel. A meghívottak között két lány volt, akik az Erzszi és a Timi álnevet választották. Az fiúk sorrendben a Jean, Egyes, Dzsoki, Bobby és Tamás nevek mellett döntöttek. A

beszélgetés kezdeti, bemelegítő szakaszában sokan elmondták, hogy szabadidejük jelentős részét internetezéssel, tévénézéssel töltik, innen pedig átsodródtunk a hírek, hírportálok világába. Kiderült, hogy a társaság túlnyomó többsége napi rendszerességgel követi a világ eseményeit. A kedvenc sajtóorgánumok kapcsán már az interjú kezdeti fázisában érzékelhető volt a feszültség, szerencsére eltérő véleményekkel rendelkező embereket sikerült összeválogatni, a beszélgetés elején sejteni lehetett, hogy jó fókuszcsoporthoz jutunk. Érdekes, hogy már a bemelegítő szakaszban is felszínre bukkantak olyan magyarázó változók, melyek az adott alany egész interjú alatt mutatott attitűdjét befolyásolták. Ilyen volt az egyetemi szak vagy a sport iránt érzett elkötelezettség.

A jól sikerült bemelegítő kérdések után jöttek a képek. Az első feladat az volt, hogy az általam bemutatott képekről a résztvevőknek egyenként el kellett mondani, hogy mi jut eszükbe. Az első kép az Árpád-sávós zászlót ábrázolta. A különbségek egyértelműen kirajzolódtak a fotó értelmezésében és rögtön vita alakult ki a zászló jelentéstartalmáról. Az első vélemény Jean szájából így hangzott:

„Egy politikai pártnak a szimbóluma, a Jobbiknak, illetve Árpád-sávós zászló, amiben véleményem szerint semmi kivetnivaló nincs. Az Árpád-házi királyokhoz köthető, azért mert egy szélsőjobboldali párt használta, nem feltétlenül arra kell leredukálni az egész történetét ennek a zászlónak. ...szerintem (a Jobbik) nyugodtan használhatja.”

Ezt a véleményt nem mindenki osztotta. Az „Egyes” álnévre hallgató a külföldi szemlélet miatt aggódott és a következőképpen reagált az elhangzottakra:

„Szerintem nem (használhatja egy politikai párt szimbólumként). Használhatja, azzal nincs gond, ha használja, csak szerintem az a párt, amelyik ezt használja, az nem feltétlenül van tisztában a súlyával. ...Szerintem ha ezt valahol Magyarországon kívül, mondjuk Nyugat-Európában meglátják, akkor erről a zászlóról negatívum jön le nekik, mert ők is kötik ezt a Jobbikhoz, tudják, hogy a Jobbik meg a Gárda, és tudják, hogy ilyen hercehurca volt, és ez nem jó képet fest Magyarországról.”

Vélemények és ellenvélemények záporoztak a kép láttán. Általánosságként az mondható el, hogy hiába próbált minden alany észérvekkel vitába szállni, senkinek sem sikerült meggyőzni a másikat a saját igazáról. Egészen jól kirajzolódó csoportok jöttek létre, ha politikai jelképeket vagy szimbólumokat mutattam éppen. A képek közül kiemeltem néhányat és a „távolabbi” kategóriába soroltam azokat. Ilyen volt a béke vagy a hippik jele, esetleg a

buddhizmus. Ezekről összességében elmondható, hogy közvetlenül nem ismerték az alanyok a szimbólumok által reprezentált gondolatvilágokat, így különösebb problémája senkinek nem volt. Azt gondolják ezekkel kapcsolatban, hogy amíg nem próbálják rájuk erőltetni ezeket a dolgokat, addig nincs probléma. Valószínűleg nem semleges véleményekkel találkoztunk volna, ha az alanyok közül valakinek lett volna közelebbi kapcsolata az ebbe a kategóriába tartozó eszmerendszerekkel.

A következő érdekes párhuzam, melyet szeretnék kiemelni, a kereszténység és a címer közötti kapcsolat. A címer kapcsán többen is említették a kereszténység fontosságát, a legfontosabb magyar normákhoz, sajátosságokhoz sorolták. Ennek ellenre, amikor a KDNP szimbóluma következett, sokan azt mondták, hogy nincs jelentősége sem politikai sem társadalmi szinten nemhogy a pártnak, de a kereszténységnek sem. A jelenség véleményem szerint az egyházak gyengülésével és a vallásosság háttérbe szorulásával magyarázható. Noha szép és követendő célnak tartják a kereszténységet, a mindennapi gondolkodásból teljesen kiesik, külön egységként, kívülálló szervezetként gondolnak rá. Nagy egyetértés mutatkozott abban az elképzelésben, hogy a Fidesz kizárólag a keresztény szavazók megnyerése céljából ápol szoros kapcsolatot a KDNP-vel, gyakorlatilag egy pártot alkotva. Az egyik alany, aki egyházi fenntartású középiskolába járt elmondta, hogy a tanárok, nevelőtanárok nyíltan érveltek és kérték a diákokat, hogy szavazzanak és pontosan hova szavazzanak.

„Az előbbire visszatérve, én egyházi iskolába jártam, nem tudom, hogy itt még ülnek-e ilyenek, de nekünk, ha visszaemlékszek, szavazáskor meg volt mondva a pap által, akkor kőli igazgató által, hogy ugye tudjátok, hogy kire kell szavazni... a jó ember tudja, hogy kire kell szavazni, azt hiszem ilyen szavakkal mondta.”

Az elmondottakat többen is cáfolták, viszont az jól látszik, hogy a beolvasztásnak volt „gyakorlati haszna” is, hiszen ha a szavazókat nézzük, az egyház még mindig jelentős méretű réteget tud és képes megszólítani.

A zsidókérdés szintén egy külön kategóriát érdemel. A Dávid-csillag bemutatása után mindenkinek volt véleménye, kisebb vita alakult ki a résztvevők között. Az egyik alany a volt miniszterelnök feleségéhez kapcsolta a szimbólumot, innen aztán elindult a szócsata. Az első gondolattársítások egyértelműen pejoratív jelentésűek voltak, viszont ellenvélemény is elhangzott Bobby tolmácsolásában, majd erre Erzsi reagált:

„Bobby: Jó, de nekem másrésről a zsidókról viszont a Nobel-díjasok, a magyar tudósok, irodalom jut eszembe, ami meg nem egy rossz dolog, hogyha úgy vesszük.

Erzsi: Jó, de ők nem tiszta zsidók.

Bobby: De felhozhatjuk a magyar irodalmat is ezzel kapcsolatban

Erzsi: Mert?

Bobby: Hát hogy ott hányan voltak, akik a zsidó származásukról...

Erzsi: Jó, de nem tiszta zsidók, hanem vegyültek, úgy Nobel-díjasok... egyenes ági zsidóból Nobel-díjas nem, mindegyik keveredett valakivel.”

A vitába Dzsoki is bekapcsolódott:

„Ha például Kertész Imrét mondod, ő nem. Én megnéztem a filmet és elolvastam a könyvet is, én azért Kertész Imrét nem isteníteném annyira, mikor volt úgy, hogy meg akarta tagadni a magyarságát. Szóval én úgy vagyok Kertész Imrével, meg, ha annyira nagy magyar meg minden, akkor miért nem jött haza, meg ha hazajön, akkor neki Magyarországról rossz a véleménye, meg olyan dolgokat mondott, hogy ő nem tartja magát magyarnak meg stb. Szóval, akkor ne tartsuk már, én meg úgy vagyok vele, ha ő nem tartja magát magyarnak, akkor én meg nem tartom őt magyar Nobel-díjasnak.”

Bobby:”Ez egy ember mondjuk. Én azt mondtam, hogy nem csak az jut eszembe, az a rétege a zsidóságnak, hanem például van olyan dolog, amit mondjuk egy zsidó ember talált ki és használjuk ma is nagyon gyakran, például a Facebook. Én csak elmondtam, hogy nekem ez jut eszembe erről.”

A témával kapcsolatban az mondható el, hogy elhangoztak durva vélemények a zsidóságról, melyből fentebb idéztem. Viszont a vitában résztvevők egyértelműen két csoportra szakadtak, az egyik oldalon a sérelmeket vélő alanyok, a másik oldalon pedig azok, akik semmilyen összefüggést nem láttak a zsidóság és a magyar kudarcok között, illetve bagatellnek tartották, hogy egy teljes népcsoportot hibáztatnak a vélt vagy valós események miatt.

A magyarság jelképeiről, a zászlóról, kokárdáról, Szent Koronáról először mindenki megpróbálta történelmi szempontból elmondani gondolatait, azonban amikor részletesebben elvesztünk egy-egy történetben, akkor ismét megjelentek a különbségek. Ilyen volt a politikusok által viselt kokárda vagy a zászló története, szocializmus alatti formája. Az interjúban ebben a szakaszában már világosan két csoportra szakadtak a résztvevők. Természetesen egyes kérdésekben sokkal sokrétűbb vélemények, gondolatok törtek felszínre,

melyeket nem fed le ez a két kategória. Ennek ellenére azt lehet mondani, hogy egy jobboldali, egyes kérdésekben szélsőjobboldali magatartást mutató csoportról és egy liberális, olykor látens baloldali nézeteket valló társaságról van szó.

Az mindenképpen érdekes, hogy a liberális gondolkodású alanyok nem offenzív stílusban fejtették ki véleményüket. Egy-egy esetben ki kellett húzni belőlük, hogy mit is gondolnak valójában az adott témáról. Az ebbe a csoportba tartozók inkább a vitaellenfelek szájából elhangzottak cáfolására fektették a hangsúlyt. A bemutatott képek kapcsán általában a jobboldali gondolkodású alanyok kezdeményezték a beszélgetést, erre reagáltak a liberális szellemben gondolkodók, viszont a vita vehemenciáját tekintve korántsem azonos fajsúllyal, sőt olykor ésszerű érvek nélkül.

A Nagy–Magyarországot ábrázoló kép kapcsán ismét voltak nézetbeli különbségek, viszont az innen áterrelődő kettős állampolgárság kapcsán egyöntetű véleményeket lehetett hallani, mindenki jogosnak tartotta a törvény meghozatalát. Az egyik résztvevő lánynak egészen közeli élménye volt a témával kapcsolatban:

„Meg alapvetően ez, ez nem népszavazás kérdése, hanem ez így van! Figyelj, én mikor voltam Szlovákiában, fantasztikus volt, majdnem meg akartak verni, mert magyarul szólaltam meg és véletlenül a szlovák részre mentem be a sörözőbe, és nem a magyar részre, úgyhogy...”

Az interjú következő részében ismételtén mutattam néhány képet, azonban itt már arra kértem a résztvevőket, hogy 1-től 5-ig terjedő skálán értékeljék, hogy az adott kép mennyire áll közel hozzájuk. Túl meglepő eredmények itt nem születtek, hiszen korábban már körvonalazódott az alanyok beállítódása. Kielezett vitára azonban itt is sor került, miután az egyik lány a bemutatott izraeli zászlóra magasabb pontszámot adott, mint a keresztre:

„Erzsi: Akkor ilyen formán Timihez közelebb áll a zsidóság, mint a kereszténység?”

Timi: Hát figyelj, a kereszténység az nekem ilyen Isten meg prófécia meg...magukkal az emberekkel nincs problémám, Istennel annál több meg az ilyen elképzelések meg teóriák meg hasonlók. Hát szerintem nincs, tehát nekem az semmi, nulla.

Erzsi: Én ehhez nem tudok most mit hozzáfűzni.

Timi: Az megint más, hogy milyen gondolkodásuk van.”

Az utolsó feladatban öltözködési stílusok közül választhattak a résztvevők. A feladat során bemutatott fotók viszonylag jól lefedték az interjúalanyok stílusát, a döntéseken is jól nyomon lehet követni a beállítódásokat.

Úgy gondolom, hogy további észrevételeket, megnyilatkozásokat nem érdemes kiemelni az egy óra tizenhét perces felvételből jelen dolgozatban, mert az ezután elhangzó gondolatok is az eddig leírtakat erősítik. Összességében azt mondhatjuk, hogy a fotók beváltak, mint vitaindító eszközök. Amikor felvettem a kapcsolatot a leendő alanyokkal még csupán sejtettem és reméltem, hogy eltérő gondolkodásúak lesznek, azonban az interjú során ez teljes mértékben bebizonyosodott és sikerült körvonalazni a különbségeket. A hét résztvevő közül talán hárman sorolhatók a liberális csoporthoz, négyen pedig jobboldali, szélsőjobboldali társasághoz. Természetesen ezeket sem könnyű eldönteni, hiszen voltak olyan kérdések, ahol nagy egyetértés mutatkozott, így az általam létrehozott csoportok természetesen nem kizárólagosak, lehetnek átfedések az alanyok beállítódásai között. Messzemenő következtetéseket nem szabad levonni egy fókuszcsoportos beszélgetésből vagy annak az elemzéséből, viszont kvalitatív módszernek megfelelően jó ötleteket adhat a későbbi kutatásokhoz, vagy a már meglévő eredmények kiegészítéséhez. A meghívott vendégek az idő múlásával egyenes arányban egyre oldottabbá váltak, valamint véleményeik alapján csoportokba rendezhetők. Úgy gondolom, hogy a látványos különbségek és vitaszituációk miatt mindenképpen érdemes volt megrendezni a beszélgetést, azonban jelen adatokra támaszkodva általánosítani nem szabad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Szabó Ildikó: *Nemzet és szocializáció*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009

Aczél Endre (2010): *Európa szélsőjobbaldala*. <http://www.168ora.hu/globusz/europa-vallas-szelsojobbaldal-54099.html>, utolsó letöltés: 2010. 12. 17.

Karácsony Gergely, Róna Dániel (2009): *A Jobbik titka. A szélsőjobbaldal megerősödésének lehetséges okairól*. Kézirat, megjelenés előtt.
<http://www.valasztaskutatas.hu/adatfelvetelek/tanulmanyok-elemzesek/karacsony-gergely-rona-daniel-a-jobbik-titka-a-szelsojobb-magyarorszagi-megerosodesenek-lehetseges-okairol-kezirat-megjelenes-elott/view>, utolsó letöltés: 2010. 12.17.